

Скнар Оксана Миколаївна

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник.

лабораторія психології політичної поведінки молоді,

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,

м.Київ, Україна

Sknar_o@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7883-680X

ДО ПИТАННЯ ПРО КУЛЬТУРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розглянуто поняття культури як контексту, всередині якого утворюються, конструюються ідентичності людини. Виокремлено дві основні функції культури: спадковості та нормативності. Дано визначення культурної ідентичності як самоототожнення з певною культурною, що передбачає раціональне усвідомлення людиною своєї причетності до етно-культурної групи, прийняття її норм, цінностей, моделей поведінки і т.ін., та емоційно-ціннісне переживання приналежності до неї. Унаочнено виклики, спричинені повномасштабною війною та міграційними процесами в Україні, що стосуються регіональних особливостей ідентифікації сучасної молоді.

Ключові слова: *культура, ідентичність, культурна ідентичність, молодь.*

Ідентичність, як універсальна форма самоусвідомлення людини, **набуває своєї змістовності в просторі культурної спадковості, культурного творення та співіснування людських спільнот** (Е. Гуссерль). Відомо, що у найбільш загальному вигляді культура включає поняття, настанови, звичаї та особливості поведінки, спільні для великої групи людей та такі, що передаються від покоління до покоління (Д. Маєрс, 2021). Носіями культури є

етноси та народи, тому прийнятним є вживання поняття етно-культурної ідентичності.

Цікавим є визначення культури, запропоноване Б. Парекх як «образу життя з нормативним авторитетом, який слугує згуртованості спільноти». Автор відрізняє культуру, що є «данністю», від практик і життєвих стилів, які людина здатна обирати сама. На думку вченого, культура є невід'ємною від того, що людина являє собою як особистість. Адже *культура наповнює змістом ідентичність* людини (див. Е. Шапинская, 2008).

Ще один цікавий ракурс розгляду *культури* – як *морального ресурсу*. В межах цього підходу автономія розглядається як ключова ліберальна цінність. А повага до культури передбачає необхідність усвідомлення статусу і врахування прагнень, домагань інших суб-культур (див. Е. Шапинская, 2008), у нашому випадку – регіональних. Важливим є створення, «продукування» толерантних моделей відносин, взаємодії людей, які презентують регіональні особливості суб-культур, що існують у єдиному соціально-політичному просторі держави. За такого підходу «Інший» перестає нести в собі відтінок відстороненості, відчуження чи навіть ворожості, а натомість постає як джерело збагачення не тільки культури особистості, а й соціуму в цілому.

Культура та соціальні групи, що є її носіями, на думку І.М. Янг, забезпечують контекст, всередині якого формуються ідентичності людини. При цьому культура може розглядатися як частина того, що відрізняє одну групу від іншої, як контекст, в якому конструюються ідентичності (див. Е. Шапинская, 2008). В нашій країні можна констатувати культурне різнобарв'я і відмінності між групами населення, що проживають в різних регіонах України. Йдеться про співіснування різних регіональних субкультур та їх носіїв (з характерними регіональними етно-культурними ознаками, чи й відмінностями) в одному суспільстві, в єдиному правовому, економічному, соціальному полі. Цілком поділяємо слушну думку М.М. Слюсаревського про необхідність просування ідеї «...територіально-культурного розмаїття України як ціннісного імперативу,

що є джерелом сили, а не слабкості єдиної у світоглядному, політичному та ментальному сенсах української нації» (М.М. Слюсаревський, 2022).

Таким чином, актуалізується і набуває загострення питання про те, якою має бути державна освітня політика задля того, щоб: враховувати етно-культурні особливості населення різних регіонів України, підкреслюючи їх самобутність і рівноцінність; об'єднувати (а не протиставляти) багатоетнічний український народ у націю; сприяти інтеграції до єдиної політичної нації зі збереженням (чи підсиленням) етно-культурної ідентичності молоді; відповідати інтересам і особистості, і суспільства, і держави.

Питання ідентифікації та ідентичності пов'язане з проблемою можливості існування єдиної, послідовної «Я-концепції» людини, що поєднує різні «Я-образи». Саме *ідентифікація* в сучасних умовах надлишку «Я-образів», є ключовим процесом *самовизначення* особистості, процесом вибудови ідентичності (Н. Лукьянова, 2014).

До цього додамо, що у наших попередніх наукових дослідженнях, ми виокремили конструкти та смисли, навколо яких розгортаються процеси національної ідентифікації та врешті-решт вибудовується національна ідентичність української молоді (застосовувалась якісно-кількісна методологія, метод незавершених речень, 2017р.). Ми з'ясували, зокрема, що саме *етно-культурна приналежність* (повага до національних традицій, звичаїв, культури; спадкоємність і приналежність; знання й спілкування державною мовою; проживання на території України) виявилась визначальною для національної самоідентифікації студентської молоді України. Серед інших важливих конструктів національної самоідентифікації молоді – *позитивні настановлення до своєї політичної нації* (любов до власної країни; гордість своєю історією, країною, людьми та оптимістичне бачення майбутнього), *громадянська й особистісна суб'єктність* (дії на благо своєї держави та людей; бути громадянином, особистістю, суб'єктом свого життя, патріотом). А також – *національні почуття* (гордість і гідність; смуток, сум, туга, скорбота; біль; сором; злість і незадоволення; занепокоєння, неспокій і відчай; сумніви та

невизначеність) та *відчуття себе у державі* (відповідальність і обов'язок; готовність діяти і патріотизм; зв'язок (відчуття зв'язку з предками, народом, людьми одного менталітету, культурою, країною тощо); незахищеність і об'єктне само-ставлення). Отже, дискурс національної ідентичності українського студентства представлений через конструкти етнокультурної приналежності, позитивних настановлень щодо своєї політичної нації, суб'єктних настановлень; національних почуттів та відчуття себе у державі (О.М. Скнар, 2018).

Культурна ідентичність часто визначається дослідниками як ототожнення себе з певною культурною традицією. Культурна ідентичність передбачає як *раціональне* усвідомлення людиною своєї причетності до певної етно-культурної групи, прийняття її норм, цінностей, моделей поведінки і т.ін., так і *емоційно-ціннісне* переживання приналежності до неї.

Ми спираємось на визначення Е. Еріксона *ідентичності* як «самоототожнення», що має *соціально-культурний ґрунт* (Э. Эриксон, 1996).

Ми виходимо із того, що культурна ідентичність – це «...належність до певної культури чи культурної групи, що формує ціннісне ставлення особистості до себе, до інших та суспільства в цілому» (В.А. Бойко, 2010).

Водночас хочемо унаочнити проблеми і **виклики**, з якими ми стикнулись як громадяни України і як дослідники, науковці. Тема, яку ми зараз досліджуємо, формувалась у мирний час, коли питання регіональних особливостей культурної ідентифікації мало до певної міри окреслені обриси. Принаймні, були регіони зі своїми визначеними кордонами, кожен з яких мав історичне «надбання» (минуле, звичаї й традиції), свою етно-культурну специфіку, і можна було говорити про особливості регіональної ідентифікації молоді. Тоді як реалії сьогоденних військових дій на території України свідчать, як відзначає І. Жадан, що наразі втрачається регіональна субкультура, бо таких регіонів, якими вони були, вже не буде: найбільше це стосується Південного і Східного регіонів, населення яких мали яскраво виражену

регіональну ідентичність, трохи менше – Західного й Центрального, ідентичність яких «розмивається» внаслідок міграційних процесів.

Війна, розв'язана росією на території України, не просто похитнула усталений спосіб життя українців, а **зруйнувала його безпекові основи**. Це спричинило необхідність суттєвих трансформацій у житті, **стрімкої адаптації до нових умов**, які не вкладаються в межі людського, ціннісного, цивілізаційного світогляду. Українці раптово й неочікувано зустрілися зі **стресовим досвідом над-потужної інтенсивності**, з великою кількістю невизначеностей і шокуючих загроз, з якими раніше не стикалися та на загал не мають навичок опанування. Тож на перший план в таких умовах, на нашу думку, виходять процеси **адаптування до нових реалій життя** (як мінімум стресових, а часто й травматичних – до подій складних, шокуючих, загрозливих, емоційно навантажених, невизначених, пов'язаних зі втратами, поневір'яннями, стражданнями, розчаруваннями, тощо) та необхідність «переробки», «опрацювання» травматичних переживань.

У зв'язку з повномасштабною війною на території країни, велика частка населення країни були вимушені переміститися до інших регіонів чи мігрувати до інших країн. Тож неминуче актуалізується питання **адаптування** вимушених переселенців у **новому соціокультурному середовищі**, до іншого перебігу та умов життя. Йдеться про переживання змін і культурних відмінностей та переживання ізоляцій і деривацій (О. Вознесенська, 2015). Потрапляння в інше соціокультурне середовище, іншу культуру, часто потребує від людей відмовитись від звичного способу життя, прийняти інші соціальні норми, правила, способи поведінки, налагодити нові соціальні зв'язки, знайти адекватний спосіб спілкування в міжкультурних відносинах, тощо. Водночас масове вимушене переселення людей з одного регіону в інший «розмиває» ідентичність не тільки ВПО, а й до певної міри жителів того регіону, куди відбулася внутрішня міграція.

Сьогодні велика частина населення України переживає кризу соціальної ідентичності загалом та культурної, зокрема. Адже коли відбуваються

кардинальні зміни у зовнішньому світі (а у нашому випадку вони такі, що шокують, і навіть є до певної міри катастрофічними) – бо йдеться не просто про зміну місця проживання за власним бажанням, а про втрату малої батьківщини, свого «коріння», руйнування безпекових основ життя (коли є загроза здоров'ю та життю), втрату домівок, розрив соціальних зв'язків, тощо), – неминуче мають трансформуватись, змінитись ціннісні уявлення людей про себе і своє місце в системі життєвих стосунків, соціумі, державі.

Список використаних джерел:

Бойко, В.А. (2010). Тенденції у змінах структури соціальних ідентичностей у ситуації нестабільності. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*, 45, 147-154.

Вознесенська, О.Л. (2015). *Ресурси арт-терапії на допомогу вимушеним переселенцям*. Київ: Human Rights Foundation.

Луцьянова, Н.А. (2014). Признаки коммунікативних практик делиберативної політики. *Вестник Томського гос. ун-та. Філософія. Соціологія. Політологія*, 3 (27), 97-103.

Маерс, Д. (2021). *Соціальна психологія*. Санкт-Петербург: Питер.

Скнар, О. М. (2018). Дискурс громадянської та національної ідентичності: конструкти самосвідомості молоді. *Проблеми політичної психології*, 7, 139-149.

Слюсаревський, М.М. (2022). Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні відповіді і виклики. Науково-аналітична доповідь. – Режим доступу: <https://ispp.org.ua/wpcontent/uploads/2022/05/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C-4.05.222.pdf>

Шапинская, Е.Н. (2008). Взаимодействие культур – взаимодействие людей (контекст мультикультурализма). *Мир психологии*, 1 (53), 29-38.

Эриксон, Э. (1996). *Идентичность: юность и кризис*. Москва: Прогресс, 1996.